

de democratische school

Driemaandelijks tijdschrift van de Oproep voor een democratische school (Ovds) • N°56, december 2013 • 3 euro

INHOUD

DOSSIER ICT in het
onderwijs

3

PEDAGOGIE Mediëren
en remediëren

16

De eerste wereldoorlog

18

APED/OVDS Fotoreportage 6 uren

20

LEZEN Identiteit (Paul Verhaeghe)

22

een zelfde
kwaliteitschool
voor alle
leerlingen

A. Vrijwilligerslaan 103 bus 6
1160 brussel
tel.: +32 (0)2 735 21 29
e-mail:
ovds@democratischeschool.org
web:
www.democratischeschool.org

Driemaandelijks tijdschrift van de Oproep voor een Democratische School (Ovds).

Redactie: Nico Hirtt, Jean-Pierre Kerckhofs, Philippe Schmetz, Tino Delabie, Hugo Van Droogenbroeck, Roger Jacobs.
Lay-out: Jean-Marie Gilson

Abonnementen

Gewoon abonnement: 10 euro
Abonnement + lidmaatschap: 12 euro
(volgens uw financiële middelen).

Betalingswijze

storten op rekening nr. 000-0572257-54
van Ovds of met gekruiste chèque in EUR
op het adres van Ovds

Artikels

De artikels of de voorstellen van artikels moeten per e-mail worden opgestuurd, bij voorkeur in RTF formaat of MS-Word (Mac of Pc) of Claris Works. De redactie houdt zich het recht voor de artikels in te korten, kleine correcties aan te brengen en de (tussen) titels te wijzigen.

Recht op kopiëren

De gepubliceerde teksten mogen op om het even welke wijze vrij worden verspreid en vermenigvuldigd. Wij vragen wel om de bron te vermelden en aan te geven hoe de lezer Ovds kan bereiken (adres, telefoon of e-mail vermelden).

Gelieve ons een exemplaar op te sturen van elke publicatie die artikels van De democratische

ICT in het onderwijs

Een debat over ICT

De stille machtsgreep van de Cloud Wat is de Cloud?

De machtsgreep

Conclusie

Digitale dementie, obesitas en andere kwaaltjes

Voorbij de hype

Big business

Big Brother

Het kind en het badwater

De informatica op school, tussen pedagogie en de markt

Een debat over ICT

Een debat over ICT in de klas kan vele kanten uit, zeker met drie mondige en kritische deskundigen als **Martin Valcke**, **Kristof Verstrepen** en **Peter De Koning**. Zij kregen tijdens de workshop op de “zes uren voor de democratische school” (19 oktober 2013) twee vragen, als startpunt voor de uitwisseling:

Wat zijn de mogelijkheden en beperkingen van ICT in het onderwijs?

Welke kennis en vaardigheden inzake ICT zou elke leerling na het doorlopen leerplichtonderwijs moeten bezitten, welke bagage hebben we nodig om te functioneren in de geïnformatiseerde maatschappij?

Met name op de eerste vraag gingen de drie sprekers uitgebreid in.

Martin Valcke is professor onderwijskunde aan de Ugent, en was voorzitter van de VLOR-werkgroep rond de integratie van ICT in het onderwijs. Hij begint zijn uiteenzetting met de vaststelling dat we over het gebruik van tablets in de klas vele positieve verhalen in de pers horen. Zelf is Valcke een kritisch volger van deze evoluties. Hij toont een app die in het kleuteronderwijs kan gebruikt worden bij wiskundige initiatie. In een kleurrijk landschap flitsen konijntjes over het scherm. Is dit nu de enige manier om te leren tellen? Of lukt het ons ook zonder flitsende animaties en drukke muziekjes, zonder computer maar met onze handen?

Martin Valcke stelt de vraag waar in de leerlijn het computergebruik een plaats kan krijgen. Voor hem is dit niet in de concrete of iconische fase, maar pas vanaf de symbolische fase. Het leren tellen wordt

niet eenvoudiger met drukke computerspelletjes. Het succes van apps voor kleuters wijst er voor Valcke op dat leerkrachten onvoldoende inzicht hebben in de meerwaarde die ICT kan bieden, en zich eerder blindstaren op het nieuwe en hippe gebruik van tablets.

Die laatste opmerking is een mooie aanzet voor de uiteenzetting van **Kristof Verslype**, doctor in de computerwetenschappen en medewerker van Smals vzw. Verslype begint met een kort overzicht van de geschiedenis van de ICT. Vanaf de jaren '50 doet de computer zijn intrede in de bedrijven, onder de vorm van mainframes. Vanaf de jaren '80 zien we de opkomst van de personal computer. In de jaren '90 ontstaat het internet, waardoor iedereen communiceert via zijn computer. Recent zien we een evolutie naar de cloud-omgeving: de programmatuur die we gebruiken staat niet langer op ons toestel, maar bevindt zich online. Deze evoluties brengen steeds nieuwe paradigma's met zich mee. Het computergebruik verandert, en de mogelijkheden nemen snel toe. Toch waarschuwt Verslype voor de hype: kort na de introductie van nieuwe technologie worden de mogelijkheden stevast overschat. Terugkomend op Martin Valcke stelt Verslype vast dat er momenteel een hype woedt inzake het gebruik van tablets in de klas. Pas na verloop van tijd zullen we ontdekken wat de tablet ons werkelijk aan meerwaarde kan bieden.

Peter De Koning was jarenlang actief in de informatica, en is sinds een paar jaren leerkracht in het secundair onderwijs. Zijn uiteenzetting, geïnformeerd door het werk van Manfred Spitzer, gaat vooral in op enkele neurologische aspecten van het werken met computers. Wanneer computers in onze plaats denken blijven grote delen van onze hersenen onbenut, onderontwikkeld. Zoals Martin Valcke pleitte voor rekenen met de handen, houdt Peter De Koning een pleidooi voor het leren schrijven met pen en papier, een trager en grondiger proces dan het leren typen op een klavier.

We kennen de gevolgen van onze huidige methoden op de kinderen nog onvoldoende. Zo blijken zwakke kinderen sneller afgeleid te worden wanneer ze op een computer werken dan sterke leerlingen.

Wanneer men het over de voordelen van ICT in de klas heeft spreekt men snel over de veranderende rol van de leerkracht, die zich meer als coach kan opstellen. Daarnaast biedt de computer ook mogelijkheden tot differentiatie. Peter De Koning merkt op dat differentiatie een goede zaak kan zijn, maar dat het ook mogelijk is zonder computer.

Martin Valcke komt terug op de neurologische aspecten die Peter De Koning aanhaalde. Hij stelt dat het leerproces erom draait verbindingen in de her-

senen op te bouwen. Lezen is een activiteit waarbij dit sterk bevorderd wordt: de lezer gaat actief aan de slag met wat hij leest, hij verbeeldt mentaal de gegeven informatie. Vergelijken we dit nu met een beeld op de televisie of een computerscherm: hier is de verbeelding al gebeurd, het is niet langer nodig dit zelf te doen. Zo maken we minder verbindingen. Niettemin kan een correct gebruik van de computer juist een manier zijn om meer verbindingen te stimuleren. Maar nogmaals wijst Valcke erop dat er maar weinig leerprocessen zijn die door het gebruik van de computer echt sneller of beter verlopen.

Het gesprek wordt opengetrokken naar het publiek. Verschillende aanwezigen wijzen erop dat de computer een maatschappelijke realiteit geworden is waar we niet meer om heen kunnen. We moeten onze leerlingen leren om te gaan met mogelijkheden en gevaren van computergebruik, zoals cyberpesten. Ook kan de computer een dienstbaar middel zijn bij het structureren van informatie. We kunnen onze computer ook creatief gebruiken, bij het bewerken van beelden.

De kostprijs van ICT wordt besproken. We kennen de aankoopprijs van een softwarepakket, maar kennen we ook de verborgen kostprijs van de elkaar steeds sneller opvolgende updates? Peter De Koning stelt dat ICT-coördinatoren achter de feiten aanhollen. In het gebruik van open-sourcesoftware ziet hij niet direct een besparing: ook deze software moet ondersteund en onderhouden worden.

Martin Valcke ziet de (brede) school als hefboom voor ICT-geletterdheid bij de ouders. Helaas, stelt hij, ontbreekt bij leerkrachten, en in de lerarenopleidingen, de nodige expertise inzake ICT. De oplossing ligt in de creatie van een echte lerende gemeenschap. We hebben nood aan een permanente professionalisering van de leerkracht. Dit kan door samenwerking: leerkrachten moeten tijd krijgen om elkaar op te leiden. Mogelijk kunnen zelfs computerwijze leerlingen hun kennis delen met hun leerkrachten.

Jeroen Permentier

Wat is de Cloud?

Voor velen blijft 'de cloud' een eerder mistig concept. Toch zijn multinationale ondernemingen door middel van deze mysterieuze, bijna religieuze cloud bezig met een stille machtsgreep. Het democratische karakter van het Internet blijkt bovendien een luchtkasteel.

Wat is de cloud precies? Het idee is dat je op dezelfde manier diensten via internet consumeert als elektriciteit, water en gas. Als bedrijf of particulier betaal je enkel voor effectief verbruik dat bovendien kan fluctueren. Net zoals particulieren en bedrijven nog maar zelden zelf instaan voor hun eigen elektriciteitsvoorziening, is het idee dat bedrijven geen nood meer hebben aan een eigen serverpark of datacenter, maar gebruik maken van externe diensten via een internetaansluiting. Zelfs op verplaatsing of op een ander toestel (klassieke computer, smartphone, tablet, etc.) kun je gebruik maken van de cloud-diensten waarop je geabonneerd bent.

Enkele concrete voorbeelden:

- Dankzij Gmail hebben bedrijven geen nood meer aan eigen mailservers en hoeven particulieren zich geen zorgen meer te maken over de configuratie van hun e-mailclient zoals Outlook of Thunderbird. Bovendien zijn de e-mails om het even waar toegankelijk.
- Dankzij diensten zoals Dropbox hoeven we

niet langer zelf een server op te zetten en te configureren om bestanden te kunnen opslaan, te delen en te backuppen.

- Via diensten als Facebook en Yammer hebben particulieren en bedrijven vrij eenvoudig een communicatieplatform ter beschikking waarvan je vroeger alleen maar kon dromen.
- Weg met die harde schijf vol MP3's! Via uw Spotify-abonnement heb je ogenblikkelijk toegang tot welke muziek je maar wil.
- Heeft een bedrijf toch nood aan servers? Dan bieden o.a. Amazon, Microsoft en Rackspace tegen een zacht prijsje virtuele machines in de cloud aan, inclusief tools voor o.a. monitoring.
- Indien je een film wil bekijken, is er het uitgebreide video-on-demand aanbod van onder meer Telenet Digital TV en Belgacom TV.
- Je prefereert een e-boek op een Kindle, dat je op Amazon hebt gekocht, in combinatie met je muziek op iTunes?
- Via Microsoft Office 365 of Google Docs kun je het verslag van de laatste meeting en de administratie van jouw vereniging afwerken zonder bureauticasoftware op je eigen computer of tablet.
- Als je wat wil surfen op het Internet zijn er onder meer Google en Bing.
- Of toch maar wat spelen met die laatst gekochte app op die coole smartphone?

De cloud is steeds dominanter aanwezig in ons dagelijks leven en in bedrijven. De voordelen zijn dan ook legio: snel op te zetten, een ongekende flexibiliteit en gebruiksgemak tegen lage prijzen. De "Cloud" is veel meer dan een buzz-word en veroorzaakt een paradigmaverschuiving in het IT landschap.

De machtsgreep

Deze verschuiving leidt op verschillende vlakken tot een centralisatie richting de grote spelers ten koste van de eindgebruiker:

Eigendom

Voor alles wat gedigitaliseerd kan worden, zien we een verschuiving van een op goederen gebaseerde industrie naar een dienstengebaseerde. Dit gaat van boeken, tijdschriften, muziek, films en televisie tot software. En dit heeft verregaande consequenties.

Wanneer je boeken, cd's of dvd's koopt, word je eigenaar van die goederen. Als je er goed zorg voor draagt kan je er dus zeer lang plezier van hebben. Je kan ze bovendien doorverkopen of schenken aan vrienden of familie. In de cloud zijn er enkel diensten en wanneer de licentie verloopt, hou je niets meer over. In het beste geval is er nog een minimumdienstverlening. Een film via video-on-demand kan je maar even bekijken en wanneer je je Microsoft office 365 abonnement niet verlengt, worden de mogelijkheden tot een minimum beperkt. Je hebt enkel een licentie om de 'gekochte' boeken op je Kindle te lezen, maar niet om ze door te verkopen of weg te geven.

Gebruiksvoorwaarden

Wanneer een aanbieder in de cloud zijn gebruiksvoorwaarden verandert, dan hebben we meestal geen andere keuze dan deze te aanvaarden. Denken we maar aan de vele wijzigingen in de privacy-politiek van Facebook. Wanneer een aanbieder in de cloud eenzijdig beslist om een overeenkomst op te zeggen, dan kunnen we enkel deze willekeur ondergaan. Een treffend voorbeeld hiervan vinden we in 2009, toen Amazon het initiatief nam om een aantal boeken op de Kindle van de Noorse Linn Jordet Nygaard zonder voorafgaandelijke waarschuwing te verwijderen. Zelfs voor middelgrote ondernemingen is het vaak onbegonnen werk om voorwaarden te onderhandelen, laat staan voor kleinere ondernemingen en particulieren. Take it or leave it. En wanneer de cloud-provider de contractuele bepalingen zoals SLA's of zelfs wettelijke bepalingen niet nakomt, dan staat er een legertje advocaten klaar om alle tegenstand in de kiem te smoren.

Privacy

Over de privacy op gratis cloud-diensten zoals Facebook en Gmail voor particulieren is ook al veel geschreven. Het is ondertussen al langer gekend dat gebruikers zoals jij en ik niet de klant zijn, maar het product. Onze gedragingen en zowat alles wat we op deze diensten consumeren of produceren wordt potentieel geregistreerd in je persoonlijke profiel dat enkel door de cloud-aanbieder (vb. Facebook) volledig gekend is. Bovendien kunnen deze aanbieders je volledige surfgedrag registreren. Hiermee weet de aanbieder ontzaglijk veel over jou en is hij in staat om je maximaal tot consumeren te verleiden via gerichte advertenties. Hoe weet ik zeker dat wanneer ik persoonlijke informatie via een muisklik verwijder, dit niet gewoon onzichtbaar gemaakt is en nog steeds door de cloud-aanbieder gebruikt wordt? Wat als dit via een veiligheidslek publiek wordt? Interessant voor o.a. mijn verzekeringsfirma...

Filter Bubble

De gedetailleerde profielen die cloud-spelers zoals Facebook en Google over jou hebben worden bovendien gebruikt om die berichten die je waarschijnlijk interessant vindt te tonen, ten koste van andere zaken waarover er afgaande op je profiel meer onzekerheid is of het je interesseert. Via dit proces word je dus afgeschermd van nieuwe ideeën en potentieel belangrijke informatie en is er een toenemende eenzijdigheid van de informatie die je te zien krijgt. Dit proces werd door Eli Pariser in zijn gelijknamige boek de Filter Bubble genoemd.

De grote spelers in de cloud zijn dus volop bezig met het verwerven van controle op verschillende vlakken, uit de handen van de eindgebruikers, met als doel hun kosten te drukken en winsten te verhogen. Als we dit proces doortrekken naar een breder maatschappelijk kader, dan past dit in een evolutie die reeds langer gaande is waarbij de economische macht in toenemende mate bij een beperkte groep moeilijk controleerbare – typisch multinationale – ondernemingen komt te liggen. En een meer gecentraliseerde controle/macht betekent automatisch een vermindering van het democratisch gehalte in een samenleving.

Overheden zorgen er wel voor dat hun eigen gevoelige data de landsgrenzen niet verlaten, maar treden voor de rest slechts regulerend op en houden de bovenstaande evoluties niet tegen.

Internetdemocratie

Dankzij het Internet en meer bepaald gratis cloud-diensten zoals Facebook, Youtube en Twitter is er toch een democratisering van het nieuws zichtbaar? Iedereen kan nu nieuwsproducent worden en iedereen kiest zelf wat hij leest op het Internet? De hegemonie van de grote mediabedrijven wordt doorbroken...

We moeten de bovenstaande stelling nuanceren. Overheden en bedrijven laten inderdaad in sociaal stabiele periodes een hoge graad van vrijheid toe op het Internet, maar dit is geen permanent verworven gegeven. Bij een verzwakking van de sociale stabiliteit ontstaat een toenemende druk op overheden om censuur toe te passen. Hieronder enkele voorbeelden.

Tijdens de Arabische Lente begin 2011 werden zowel Facebook als Twitter ontoegankelijk gemaakt door de overheid. Wat later werd Egypte zowat volledig afgesloten van het Internet.

Naar aanloop van het huwelijk van Prins William en Catherine Middleton in april 2011 werden door de Britse regering een aantal politieke Facebook-groepen en Facebook-pagina's verwijderd of tijdelijk ontoegankelijk gemaakt. Bij de rellen in Londen in 2011 dreigde de eerste minister Cameron om Twitter ontoegankelijk te maken.

In april 2013 werd Athens Indymedia, een bekende alternatieve nieuwssite, door de Griekse regering uit de ether gehaald. Ondertussen zou de site weer bereikbaar zijn.

In Turkije werd Youtube meermaals ontoegankelijk gemaakt omdat er beledigende video's van Atatürk op zouden gepost zijn. Pas nadat Youtube Turkije kon overtuigen dat de video's effectief verwijderd waren, werd de blokkade opgeheven.

Dit zijn maar enkele voorbeelden om aan te geven dat op cruciale momenten de democratie op het internet – al dan niet gebruik makend van cloud-diensten – makkelijk aan de kant geschoven kan worden. Bovendien beperkt dit zich niet tot landen die al een slechte reputatie op het vlak van persvrijheid hebben.

Ook ontwikkelt zich in heel wat landen een wetgeving die de overheden een toenemende controle geeft op gegevens over haar burgers. Denken we maar aan de meest bekende, de Patriot Act van de Verenigde Staten, die officieel als doel heeft de Amerikaanse overheid meer mogelijkheden te geven om informatie te verzamelen in geval van mogelijk terrorisme. Deze wet is niet enkel van toepassing op het Amerikaans grondgebied, maar ook op Amerikaanse bedrijven die buiten de VS actief zijn.

Conclusie

De cloud-bedrijven passen zelf een censuurbeleid toe. Twitter heeft bijvoorbeeld een landspecifiek censuurbeleid om tegemoet te komen aan de nationale wetgeving en Facebook censureert zaken die voor hen niet door de beugel kunnen. Zo werd meermaals de cover van De Morgen met een bebloede Syrische jongen verwijderd en werden reeds pagina's van bedrijven die lingerie verkopen of pagina's rond feesten voor homo's verwijderd.

Technologische vooruitgang alleen is niet zaligmakend. Alles staat of valt met hoe je de technologie

toepast en beheert. Op dit moment wordt de internettechnologie, meer bepaald de cloud-gerelateerde, gebruikt door de grote spelers in hun voordeel ten koste van de burger. Bovendien oefenen overheden in toenemende mate een controle uit op de communicatie door hun burgers over het internet. Dit is niet alleen een onwenselijke maar bovendien een onhoudbare evolutie.

De enige duurzame en wenselijke oplossing lijkt daarom een democratisering van het internet – dus van de sleutelspelers zoals Google, Facebook en Amazon, en de bedrijven die de onderliggende infrastructuur beheren. Hoe kan dit eruit zien? Hoe dit zich kan realiseren mag het onderwerp van een breed maatschappelijk debat uitmaken.

Tot slot mogen we er in de komende periode van toenemende crisis, spanningen en instabiliteit in de samenleving niet van uit gaan dat de internetmedia sowieso te onzer beschikking zullen blijven staan. Overheden – ook westerse – zullen in naam van het algemeen belang trachten op cruciale momenten de democratie op het internet aan banden te leggen. Ze zullen daarbij gebruik maken van censuur om dissidente stemmen te smoren en om organisatie van oppositie te verhinderen.

Kristof Verslype

Kristof Verslype is sinds 2011 research consultant bij Smals vzw, de gemeenschappelijke ICT-organisatie van onze publieke instellingen in de sociale zekerheid en gezondheidszorg. Voordien was hij onderzoeker aan de KU Leuven, waar hij een doctoraat behaalde in de Computerwetenschappen met een proefschrift over Privacy in ICT-toepassingen.

Op zaterdag 19 oktober 2013 nam Kristof Verslype deel aan het debat "ICT in het onderwijs" tijdens de "zes uren voor de democratische school" in Brussel.

Dit artikel werd overgenomen van www.smartbiz.be

Voorbij de hype

Informatica is niet meer weg te denken uit het onderwijs. Leerlingen maken hun huistaken op de computer, de correspondentie met ouders en leerlingen gebeurt meer en meer digitaal en scholen beginnen schoolboeken te vervangen door tablets. Ministers Smet wil zelfs onderwijs laten aanbieden via 'games'. De cyberspace wordt een echte hype.

En zeker, de aanwezigheid van de computer in het voedingsproces biedt heel wat voordelen. Via het internet hebben jongeren een schat aan informatie snel en gratis ter beschikking. De computer laat toe dat leerlingen zelfstandig kunnen leren, elk op hun eigen tempo. Zo kan een leerkracht in een klasgroep meer diversifiëren en globaal de efficiëntie verhogen. Het schrijven wordt dankzij spellingscontroles voor leerlingen ook makkelijker en netter. Technische toepassingen zijn bovendien zonder computerintegratie niet meer denkbaar en verhogen de technische mogelijkheden enorm.

Dat zijn de voordelen. Maar er zijn ook nadelen, en die zijn niet min. Onverstandig gebruik van de computer en ander sociale media maken onze kinderen dom, hyperkinetisch, dik, asociaal en wellicht zelfs een beetje crimineel. Bovendien loert Big Brother om de hoek en spreekt Big Business hier een aardig woordje mee. Redenen genoeg dus om verder te kijken dan de hype, er ons ernstig over te bezinnen en er behoedzaam mee om te springen.

Big Business

Beginnen we met Big Business. De digitale hype is niet echt nieuw en komt ook niet uit de lucht gevallen. Veel, zo niet alles, heeft in onze samenleving te maken met geld. En in het geval van de computer gaat het over het grote geld, denk maar aan Microsoft en Apple. Eind de jaren negentig was er al eens een grote hype rondom computers en informatica. Het was de periode van de dot.com boom en de opmars van de computergiganten. Deze computerreuzen investeerden tientallen miljarden in hun sector en zagen in het onderwijs een fantastische 'markt'. Ze staken er zelf ook heel wat geld in. Er werden toen heel wat theorieën gelanceerd die er allemaal op neerkwamen dat de computer voor een veelbelovende revolutie zou zorgen in het onderwijs. Het kwam er op aan de trein niet te missen.

Zoals we weten was de dot.com economie niet veel meer dan een zeepbel die snel uit elkaar is gespat. Het was voor een groot deel gebakken lucht en van de beloftes dat de computer het leerproces volledig zou transformeren is ook al niet zoveel in huis gekomen.

Nu, tien jaar later, zit de industrie van de tablets en iPhones in de lift. Het is een concurrentiestrijd op leven en dood en het onderwijs wordt opnieuw als een heel belangrijke afzetmarkt gezien. De laatste jaren investeerde de sector opnieuw zwaar in het onderwijs. Gelijktijdig werd een echte hype gecreëerd om die investeringen te laten renderen. Maar laat ons even voorbij de glitter kijken naar de mogelijke nefaste gevolgen voor de opgroeiende jeugd. We overlopen de mogelijke nadelen een voor een.

a. Dom.

Digitale media helpen de hersenen van kinderen en jongeren om zeep. De informatietechnologie neemt het werk over dat ons brein eigenlijk zou moeten doen. We kennen in feite dat fenomeen: als leerlingen alles met het rekentoestel uitrekenen kunnen ze op den duur niet meer hoofdrekennen. Als je weinig beweegt dan verzwakken je benen. Een studie bij taxichauffeurs heeft aangetoond dat door enkel te vertrouwen op het gps-systeem, het navigatiesysteem van het brein (hippocampus) degenereert. Enzovoort. Maar er is meer. Door met de pen te schrijven leer je de zaken die je opschrijft beter herinneren. Geen nood, Google vervangt het geheugen. Veel program-

ma's zijn ingesteld op 'autosuggestie'. Zodra een kind aanstalten maakt op een woord in te tikken, komt het hele woord al op het scherm. Ze moeten zelf geen moeite meer doen. Van spelling of grammatica hoeven ze zich ook niets te trekken, dat doet het tekstverwerkingsprogramma wel.

Het is waar dat sommige games van de spelers ingewikkelde denkprocessen verlangen en dus het denken stimuleren. Maar een schaakspel doet dat ook en men moet hersengymnastiek niet verwarren met een leerproces dat doordacht en systematisch noodzakelijke vaardigheden aanbrengt, inoefent, evalueert en remedieert.

Anders gezegd, computers zijn geen deugdelijk opvoedkundig instrument omdat ze belangrijke hersensectoren doen inkrimpen en de training ervan afremmen i.p.v. te stimuleren. Op het moment dat de hersenen in volle ontwikkeling zijn brengt dat schade toe. Dat probleem vervalt zodra het brein ontwikkeld is.

b. Hyperkinetisch.

Ons brein wordt door digitale overprikkeling ook nog op een andere manier aangetast. Het is geweten dat onze hersenen reageren op de omgeving rondom ons en zich afstemmen op de prikkels waar ze regelmatig aan blootgesteld worden. Sinds de jaren tachtig is de snelheid (opeenvolgende sequenties en hoeveelheid nieuwe informatie per minuut) van de televisieprogramma's drastisch toegenomen. Bij het surfen en facebooken ligt het tempo ook al bijzonder hoog en bij games ligt die snelheid nog eens zo hoog. De aantrekkelijkheid van games draaien precies rond het razendsnel tempo, rond hoe snel de scène verandert per minuut. Tegenwoordig is het niet ongebruikelijk dat kinderen naar twee schermen tegelijk kijken, een met een filmpje of het internet en een andere met videospelletje. Ondertussen nog wat sms'en op een derde scherm.

Als de hersenen van een kind gewend geraken aan zo'n razend tempo en er uiterste alertheid nodig is om te blijven reageren of te winnen, dan is de kans groot dat het kind de alledaags realiteit vervelend en weinig stimulerend vindt. Het scherm is leuk, de wereld saai.

Als we de hersenen trainen om te reageren op constante prikkels en flikkerende lichten, veranderingen in geluid en camerapositie, of directe feedback, dan is de kans groot dat de leerkracht het moeilijk zal hebben om de aandacht van de kinderen te houden, tenzij hij of zij zelf met de digitale glitter uitpakt...

ADHD wordt veroorzaakt door verschillende factoren, waaronder genetische. Maar studies hebben aangetoond dat het veelvuldig televisiekijken, gamen en gebruik maken van sociale media concentratieproblemen veroorzaken bij schoolgaande kinderen en studenten en dus mee verantwoordelijk zijn voor een toename van de ADHD bij kinderen, net zoals roken de kans op kanker verhoogt.

Als je onze hyperkinetische minister van onderwijs bezig ziet, zou je denken dat de man iets teveel voor het scherm heeft gezeten. Geen wonder dat hij het gamen wil lanceren in onze scholen.

c. Dik.

Kinderen die langdurig voor een scherm zitten zijn fysiek minder actief en vertonen daardoor een hoge body mass index (BMI). Studies wijzen uit dat kinderen tussen 8 en 18 jaar dagelijks zo'n zes uur voor een scherm zitten (DVD, computer, games, iPhones, tablets, ...). Als je het multitasking (scherm bekijken terwijl ze bvb een geschreven huistaak maken) erbij neemt dan loopt dat op tot zelfs acht en een half uur per dag.

Games zijn hier de grote boosdoener. De games zijn zo ontworpen dat ze verslavend zijn, waardoor veel jongeren niet alleen veel tijd verliezen om iets bij te leren, maar ook veel te lang stilzitten op het moment dat hun lichaam in volle ontwikkeling is. Men heeft uitgerekend dat voor elk bijkomend uur dat kinderen per dag voor een scherm zitten, het risico voor overgewicht met 5% verhoogt. Vandaag zijn er wereldwijd anderhalf miljard mensen met overgewicht of zwaarlijvig, dat is meer dan tweemaal zoveel als dertig jaar geleden. Dat komt zeker niet alleen door het overmatig eten van suiker.

Je zal maar sportleraar zijn in het computertijdperk...

d. Asociaal.

Gekluisterd zijn aan digitale schermen is nadelig voor de sociale ontwikkeling. Sociaal gedrag moet aangeleerd worden. Het uitbouwen van goede sociale relaties is een moeilijke vaardigheid die tijd, inspanningen en oefening vraagt. Alleen door voldoende te trainen ontwikkel je een sociaal brein. Hoe groter de groep is waarin je opgroeit, hoe groter je sociaal brein is. Kinderen die vaak voor een scherm zitten zijn minder goed getraind dan andere kinderen. Studies wijzen uit dat het sociale brein van mensen met veel vrienden groter is dan dat van mensen met weinig vrienden.

Virtuele vrienden zijn geen echte vrienden. Via het scherm kan je geen empathie voelen of emotionaliteit uitwisselen.

Het sociaal brein bepaalt het sociaal gedrag, net zoals de hippocampus ons natievaardigheden bepaalt. 'Schermkinderen' zitten hier op den duur met een handicap. Ze lopen op school meer risico om scheef bekeken, uitgelachen en gepest te worden. Een milde vorm van autisme wordt mee veroorzaakt doordat kinderen van kleins af opgeslokt worden door de digitale wereld.

e. Crimineel.

Ethisch gedrag wordt voor een groot deel bepaald door het invoelingsvermogen (empathie) en door aangeleerd gedrag (imitatie). De digitale wereld zoals die vandaag is georganiseerd is een aanslag op beide.

Empathie is de essentiële eigenschap van morele intelligentie. Het is de mogelijkheid om zich in te leven in, en zich te identificeren met andermans zorgen.

Het is een krachtige emotie die wreed en gewelddadig gedrag intoomt en ons aanspoort om anderen vriendelijk te behandelen. Kinderen hebben een natuurlijke aanleg voor empathie. Maar of die sterk of zwak ontwikkeld wordt, hangt af van de omgeving waarin het kind opgroeit. De overkill aan films, tv-programma's en games die geweld, onbeschoftheid en wreedheid tentoonspreiden, tast onvermijdelijk het inleefvermogen van opgroeiende kinderen aan. Geweld wordt iets banaal waarbij je nauwelijks nog iets voelt. Het vermindert de kans dat ze in de werkelijkheid slachtoffers van geweld zullen bijspringen.

Tegenwoordig hebben jongeren tegen dat ze 18 jaar oud zijn gemiddeld reeds 16.000 moorden en 200.000 gewelddadige acts te zien gekregen. Bijna alle onderzoeken bevestigen dat het bekijken van geweld kinderen agressiever, rustelozer, ongevoeliger en minder creatief maakt.

Kinderen ontwikkelen hun gedrag door waargenomen ervaringen te herhalen, te imiteren. Hoe meer ervaringen of voorbeelden ze te zien krijgen die altruïsme, zorg, warmte, enz. uitstralen, hoe groter de kans dat ze die gedragingen zullen kopiëren. Hetzelfde geldt natuurlijk ook voor gewelddadig en onbeschoft gedrag. Als je weet dat dagelijks tv-kijken voor kinderen tussen de 3 en de 13 jaar de kans op criminaliteit met 30 procent vergroot, dan kan je indenken wat het impact is als er ook nog films (gedownload of op dvd) en games bovenop komen.

Big Brother

Er is nog een ander belangrijk aspect dat de introductie van de digitale media in onderwijs en opvoeding met zich meebrengt. We hebben het over controle en privacy. Digitale technologie registreert alles, van a tot z. Personen die toegang hebben tot de servers (directie, ICT-personeel) kunnen op die manier vrij gedetailleerd te weten komen wat er in het klaslokaal gebeurt. Op dit moment lijkt dat misschien nog wat voorbarig omdat de integratie in onze streken nog niet ver gevorderd is. Maar wij staan nog maar aan het begin van zo'n integratie en in de VS staan ze op dat vlak al heel wat verder. Niemand minder dan Bill Gates stelde onlangs voor om in elk klaslokaal een camera te installeren om de leerkracht 'beter te kunnen evalueren'. Hij heeft er zelfs enkele miljarden dollar voor over. We zijn gewaarschuwd.

Maar Big Brother aast ook en misschien vooral op de leerlingen. Om de leerinhoud perfect te doen aansluiten bij het profiel of niveau van de individuele leerling heb je er gedetailleerde gegevens van nodig. De stichter van een groot e-learning bedrijf in New York zegt daarover: 'wij weten meer over onze gebruikers (leerlingen) dan gelijk welk bedrijf ooit heeft geweten over gelijk wie'. Dat de leerzwakheden of leerstoornissen van opgroeiende jongeren in grote databanken zullen terechtkomen, lijkt geen prettige gedachte. Men kan zich indenken tot welke misbruiken zo gedetailleerde informatie kan leiden. Nu al kan men in de VS gegevens 'kopen' van patiënten met kanker, diabetes of een depressie. In de toekomst zijn sollicitatiegesprekken dan in principe zelfs niet meer nodig. Men screent de kandidaten op hun geregistreerde kennis- en intelligentieprofiel en haalt er de beste uit. Welkom in Brave New World.

Het kind en het badwater

Wat we hierboven opsomden gaat over risico's en mogelijke valkuilen, en die zijn niet van de minste. Dat wil daarom niet zeggen dat we de computer en andere digitale media compleet moeten verbannen uit het leven van kinderen. Dat is trouwens onmogelijk en bovendien zinloos. Aristoteles zei het al, 'het ware talent schuilt in de kracht van het doseren'. Het is zoals met suiker, ons lichaam heeft het nodig, maar enkel in beperkte hoeveelheden. Overdosis maakt

het schadelijk. Ouders vinden het gemakkelijk om kinderen enkele uren voor een scherm te zetten, dan hoeven ze er niet naar om te zien. Maar dat is hetzelfde als je kind volstoppen met snoep om van het gezaag af te raken.

En ja, een tekst kan je evengoed lezen op een scherm als op papier. Maar op een scherm zit je met één klik op een spelletje, op je facebook, je chatbox, enz. De verleiding is o zo groot en je moet al over een heel sterke zelfdiscipline beschikken om aan die verleiding niet toe te geven. De meeste kinderen – en zelfs volwassenen – hebben die zelfcontrole niet. Hoppert van de ene site naar de andere of eindeloos facebooken dragen niets bij aan het leerproces van kinderen, lezen doet dat wel.

Volgens experts wordt tv-kijken best vermeden tot het kind drie jaar oud is. Voor oudere kinderen wordt het televisiekijken best beperkt tot één uur per dag, met inbegrip van computergebruik. Gemiddeld zitten kinderen dus minstens zesmaal teveel voor een scherm. En dan hebben het nog niet over de iPhone-verslaving. Er is nog veel werk aan de winkel en dat geldt zowel voor de ouders als voor het onderwijs.

Marc Vandepitte

Bronnen

Spitzer M., 'Digitale dementie. Hoe wij ons verstand kapotmaken', 2013 Atlas Contact.

'Computers op school zijn misdadig', Knack 26 juni 2013.

'De negatieve invloed van televisie op kinderen', e-gezondheid.be. Pagani, L.S. et al., 'Archives of pediatrics and adolescent medicine', mangerbouger.be.

'Media Influences on Juvenile Delinquency', ehov.com. 'Empathy Crisis: Why Children Are Crueler', micheleborba.com

'Tipping point for media viewing as couch potatoes go digital', Financial Times, 2 augustus 2013.

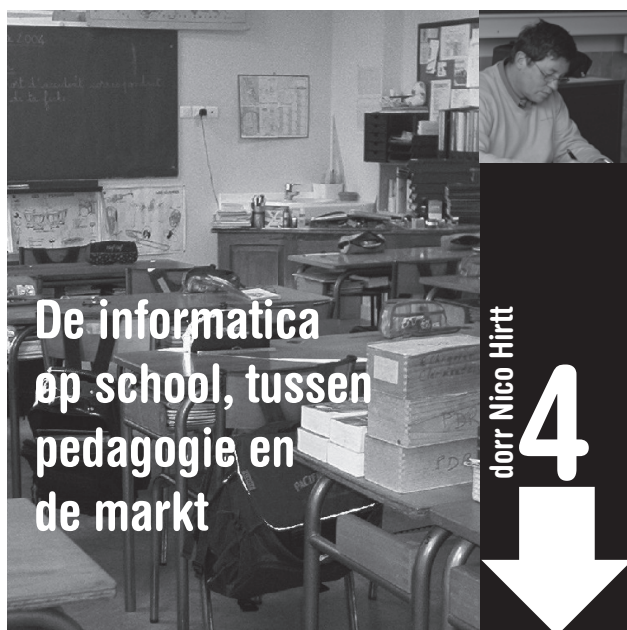
'Fixated by Screens, but Seemingly Nothing Else', nytimes.com.

'Children who play video games for two hours a day may "DOUBLE risk of getting ADHD"', dailymail.co.uk.

'Bill Gates' \$5 Billion Plan: Let's Put a Camera in Every Classroom', takepart.com.

'Companies scramble for consumer data', ft.com.

'iPhone-verslaving net zo erg als drugsverslaving', bright.nl.

De informatica op school, tussen pedagogie en de markt

dorr Nico Hirtt

4

Als ik in een zin mijn standpunt over het invoeren van informatie- en communicatietechnologieën (ICT) op school moet samenvatten, dan zeg ik doorgaans dat die er vooral komen onder druk van de economische spelers, altijd op zoek naar nieuwe markten en goedkope arbeid.

Dan krijg ik vaak het verwijt 'voorbijgestreefd' te zijn, of zelfs 'een machinebreker', de saboteur van de 21ste eeuw.

En toch, niks is minder waar. Ik behoor tot de generatie die zich zodanig gepassioneerd bezig hield met de informatica en haar toepassingen dat ze mag beschouwd worden als een grote verspreider ervan.

Toen ik fysica studeerde aan de universiteit, midden de jaren '70, besteedden we een groot deel van onze vrije tijd – zelfs van de tijd die we moesten doorbrengen in de les – met het perforeren van kaarten en het herlezen van listings, opgesteld in de vandaag verouderde programmeertaal Fortran. Er waren veel uren werk, aandachtig herlezen en stipt corrigeren nodig om kleine programma's te maken die vervolgens draaiden op de centrale computer van de universiteit.

Aan iedere student werden daar enkele milliseconden gegund.

Het zal dus niemand verbazen dat ik me enkele jaren later, toen ik wiskunde begon te onderwijzen in het secundair onderwijs, gretig stortte op de allereerste PC's die op de markt verschenen en er onmiddellijk enkele liet kopen door mijn school.

Die prachtige informaticalleraars en hun vreemde machines

Ik herinner het me nog: het waren machines van het merk Tandy, sindsdien al lang verdwenen, model TRS-80. Ze beschikten over zestien kilo-octetten werkgeheugen: ongeveer een miljard keer minder dan de meest banale hedendaagse computer. Men registreerde de gegevens en programma's op een soort cassette-recorder en je was verplicht om al luisterend het begin van een bestand op te zoeken: het vergde een goede tien minuten om bestanden te vinden en op te laden waarvan de grootte zelfs niet zou volstaan hebben om er een enkele digitale foto mee op te slaan, zoals men ze vandaag bij duizenden opslaat op de harde schijf van een PC. Internet bestond nog niet maar we hadden reeds schermen die in staat waren 16 lijnen, en niet een meer, van een tekst te tonen en 64 tekens per lijn. Men kon er ook afbeeldingen opzoeken ... met grote pixels van wel een halve centimeter breed.

Het was een periode van overvloed. Op het einde van de jaren '70 beschikten de Belgische scholen over een ongelooflijke omkadering. Zo kon mijn school een keuzevak informatica organiseren met groepen van maximum 16 leerlingen (twee per computer). Maar wat deden we daar met behulp van die prehistorische machines? Vooral twee zaken: algoritmes en technologische initiatie.

Via de algoritmes leerden we de basisprincipes van het programmeren. Dat betekende, voor de leerlingen, een prachtige oefening in nauwkeurigheid en georganiseerd denken: de ontbinding van processen in elementaire delen, het gebruik van logische, voorwaardelijke of repetitieve structuren, de beheersing van een formele taal, Dit aspect van de informatica, dat helaas helemaal is verdwenen in de huidige verplichte lessen, had een vormende waarde vergelijkbaar met wat vroeger het Latijn of, wat recenter, de moderne wiskunde aanboden. Lesgevers leverden vanaf de eerste schooljaren hun bijdrage met speciaal voor kinderen ontworpen talen, zoals Logo en haar bekende geprogrammeerde virtuele schildpad.

Wat de technologische vorming betreft, die bestond eruit de basisfuncties van een computer te ontdekken: het coderen van informatie in binaire vorm (bits, octetten, ...) , de behandeling van binaire informatie via "logische poorten" (EN, OF, NIET ...), de opslagsystemen (magneetbanden, diskettes, RAM, ROM, ...), en tenslotte de centrale rol van de processor en zijn interactie met het geheugen. Ik heb steeds gemeend dat een technologische opvoeding, die naam waardig, de leerling niet alleen moet aanleren hoe een toestel

te gebruiken maar ook en vooral moet leren begrijpen hoe het functioneert. Alleen dan kan men meester worden van de machine en niet de slaaf van een of andere mythische technologie.

Maar vanaf het einde van de jaren '70 ontpopten deze eerste schoolcomputers zich reeds als didactisch instrument in andere domeinen dan de informatica: als repetitor voor talen, als rekeninstrument in fysicablabo's, enz. . In de wiskunde, bijvoorbeeld, hadden we een softwareprogramma uitgewerkt dat op het scherm de zeer rudimentaire grafiek toonde van functies waarvan de gebruiker de parameters kon wijzigen. De leerlingen werkten per twee op polinomiale, hyperbolische, trigonometrische, exponentiële, ... functies. Ze konden zien hoe de grafiek veranderde als ze een of andere parameter wijzigden. Door deze waarnemingen onder woorden te brengen waren ze in staat om abstracte concepten te begrijpen en te definiëren, concepten zoals groei en daling, asymptoten en limieten, vierkantswortels, de maxima en minima van een curve, haar flexiepunten, enz. Hun conclusies moesten hen er toe brengen de rol van de parameters in die functies te begrijpen. Computer en software werden op die manier heuse wiskundelaboratoria, die het mogelijk maakten om via nieuwe toepassingen kennis op te bouwen, toepassingen die voorheen niet denkbaar waren omdat ze teveel rekenwerk of design vergden.

Dan kwamen de bezuinigingen. Vanaf 1979 tot midden de jaren '90, onderging het Belgisch onderwijs – en zeker het Franstalige onderwijs – een dramatische vermageringskuur. De overheidsuitgaven voor onderwijs daalden van 7% tot 5% van het BNP, hoewel het aantal studenten in het hoger onderwijs explosief steeg. De grootte van de klassen groeide van jaar tot jaar, net als de werkdruk van de leerkrachten. De 'coördinatie-uren' die mijn school me had kunnen geven voor pedagogisch aanwenden van de computers, vielen weg. De verouderde en versleten Tandys werden niet vervangen. Vanaf het einde van de jaren '80 sprak niemand meer over de programmeertaal Logo, over de algoritmes of over informatietechnologie.

Onder druk van de markt

Vanaf halfweg de jaren '90 vindt ICT zijn tweede adem op school. Die wordt niet ingegeven door opvoedkundige overwegingen maar door de veel krachtigere economische druk. 1994 is het begin van de duizelingwekkende stijging van de beursindex van technologie aandelen, de NASDAQ. De 'Internetbubble', die uiteindelijk in 2000-2001 zal uiteenspatten, begint dan op te zwellen. Men belooft ons van alle kanten dat door de investeringen in het internet en in

informatica het wereldkapitalisme opnieuw zal kunnen aanknopen met een lange en duurzame groei.

In 1994 publiceert de *Ronde Tafel van Europese industrieën* een rapport over onderwijs. We lezen daarin een zeer heldere eis: *"Het zeer beperkte openbare budget moet als katalysator gebruikt worden om de privésector te ondersteunen en te stimuleren"*. Op welke markt dan? Die van de informatietechnologie en de communicatie uiteraard. Twee jaar later schrijft de 'reflectiegroep voor onderwijs', opgericht door de Europese Commissie en onder leiding van Jean-Louis Reiffers, in haar rapport: *"We vrezen dat ons continent op deze markt (ICT) niet de plaats zal kunnen innemen die het zou moeten innemen als de onderwijs - en vormingssysteem niet snel volgen. De ontwikkeling van deze technologieën, in een context van sterke internationale concurrentie, vereist dat de schaafeffecten ten volle worden uitgespeeld. Als de onderwijswereld dat niet doet dan zal de Europese markt te laat een massamarkt worden"*.

Edith Cresson, Europees commissaris voor Onderwijs, heeft maar enkele maanden nodig om de dwingende aanbevelingen van de ERT en de groep Reiffers in de praktijk te brengen. Vanaf 1996 lanceert ze een actieplan met de naam *"Leren in de informatiemaatschappij"*. Cresson legt de doelstellingen ervan zo uit: *"De Europese markt (van ICT) blijft te smal, te gefragmenteerd, en het te kleine aantal gebruikers en applicatiebouwers is een obstakel voor onze industrie. Daarom was het noodzakelijk om een aantal maatregelen te nemen die de industrie helpen en stimuleren. Dit is het hoofddoel van het actieplan "Leren in de informatiemaatschappij", dat de Commissie zich in oktober 1996 tot taak heeft gesteld. Dit actieplan heeft twee belangrijke doelstellingen: enerzijds de Europese scholen helpen om zo vlug mogelijk toegang te krijgen tot de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën; en anderzijds de invoering van die technologieën te versnellen en de markt de juiste grootte te geven voor onze industrie"*.

Zo ziet men dat het allereerste motief om de Europese scholen eind jaren '90 te equiperen met computers en ze aan te sluiten op het internet, de wens was om de groeiende en - zo dacht men - veelbelovende ICT-markt te stimuleren: door de productie en verkoop van software en van internetabonnementen, door de verkoop van online diensten en e-commerce. De divisiedirecteur "onderwijs" van Microsoft-France gaf in 1998 volgend raak antwoord aan de journalist van het weekblad *Le Point*: *"Voor ons biedt het onderwijs een dubbel perspectief: enerzijds is het duidelijk een markt, net als die van de ondernemingen; anderzijds denken we dat dit een stimulans zal zijn voor de ontwikkeling van de nieuwe technologieën in Frankrijk. Ons objectief is immers om ons Windows-platform zo ruim mogelijk te verspreiden."*

Het tweede motief voor de informatisering van de scholen heeft te maken met de perspectieven op de arbeidsmarkt. Aanvankelijk ging alle aandacht naar de hoge vlucht die de vraag naar informatici, programmeurs en andere gespecialiseerde technici nam. Gauw zouden we geconfronteerd worden met een fundamentele vraag, vooral na het uiteenspatten van de 'internetluchtbel' in 2000-2001, een gebeurtenis die de vraag naar ICT-specialisten drastisch deed dalen.

Wat opvalt in de evolutie van de arbeidsmarkt sinds het begin van de jaren 1990 in de Verenigde Staten en vervolgens in Europa, is de explosie van het aantal laag- of ongeschoolde jobs in de dienstensector. In Frankrijk stijgt het aantal ongeschoolde jobs tussen 1994 en 2001 met een miljoen. In de Verenigde Staten is er tijdens de jaren '90 een complete ommekeer. Van een langzaam verglijden van hooggeschoolde naar ongeschoolde jobs gaat men in 10 jaar tijd naar een omgekeerde evolutie: de geschoolde arbeid daalt terwijl de ongeschoolde arbeid sterk stijgt.

Wat is het verband met ICT? Dat verband is dubbel. Ten eerste zijn het precies de informatietechnologieën die er verantwoordelijk voor zijn dat geschoolde arbeiders vervangen worden door programmeerbare machines en zo de weg vrijmaken voor de huidige polarisatie op de arbeidsmarkt. Ten tweede is de aard van de nieuwe ongeschoolde jobs totaal anders dan die van de vroegere handenarbeid. Het gaat nu om werkers in de dienstensector, van wie men ongetwijfeld zeer uiteenlopende competenties vereist, maar niet echt een scholing. De bedienden, de fast-food werkers, de obers aan de toog van de TGV-bar, de personen die de Coca Cola automaten moeten vullen, de receptionisten, de security agenten, ... net zoals de ongeschoolde arbeiders lang voor hen moeten ze kunnen lezen, schrijven en rekenen. Maar bovendien moeten ze kunnen communiceren in een of twee vreemde talen, over voldoende "ondernemingszin" beschikken alsook over een 'culturele en artistieke gevoeligheid'. Daarenboven moeten ze Word, Excel en het internet kunnen gebruiken, applicaties die omnipresent zijn op de werkvloer. Het gaat erom, zo zegt de Europese Commissie, om alle werkers *"de capaciteit [bij te brengen] om zich te ontwikkelen en te functioneren in een complexe en hoogtechnologische omgeving, die vooral gekenmerkt wordt door het belang van de informatietechnologie"*.

Nog een ander kenmerk van de huidige arbeidsmarkt versterkt de vraag naar informatica op school. Onder de kwaliteiten die gevraagd worden van nieuwe werknemers staat de flexibiliteit prominent vooraan. Van werknemers wordt gevraagd *"dat ze de fundamentele capaciteit hebben om nieuwe kennis en nieuwe vaardigheden te verwerven, om te leren om levenslang te leren"*. Dixit de Commissie.

Wel, de computer en het internet bieden net de mogelijkheid om iedereen in contact te brengen met allerlei weetjes (of noem het kennis). Als de school "leert leren" door middel van de computer, dan zullen werknemers hun kennis up-to-date kunnen houden zoals hun baas dat graag heeft: tijdens hun vrije tijd. Ze zullen het doen om "beschikbaar [te blijven] voor de arbeidsmarkt", om hun job niet te verliezen. Dus, zo zegt de Commissie *"moeten we het vernieuwende potentieel van de nieuwe technologieën ten dienste stellen van de levenslange vorming en moeten we daarom deze nieuwe technologieën zo toegankelijk mogelijk maken, 'om te leren'"*.

Naar een gederugeleerd en geprivatiseerd onderwijs

De volatiele arbeidsmarkt vereist niet alleen flexibele arbeidskrachten. Ze vereist eveneens een groot aanpassingsvermogen van het onderwijssysteem zelf. Het gaat erom de "ernst" (of "zwaarte") van de schoolse opvoeding te doorbreken en die te vervangen door een onderwijs dat meer 'gericht is op de lerende', dit wil zeggen een onderwijs dat meer oog heeft voor de vraag dan voor het aanbod. En ook daarin kan ICT op school een belangrijke rol spelen. Door een tablet computer in de handen van elke leerling te stoppen, kan men het leerproces individualiseren. Ieder vordert op 'zijn' ritme, dat van zijn 'mogelijkheden', volgens zijn ambitie of die van zijn ouders. Linda Roberts, die op het Amerikaanse onderwijsministerie de directrice was van de afdeling pedagogische toepassingen tussen 1993 en 2001, ziet het zo; *"De rol van de technologie in het klaslokaal is vandaag een kwestie van nationaal belang, want de technologie heeft het potentieel om de onderwijsmodaliteiten en het leerproces helemaal om te gooien"*. Maar terwijl men op die manier de school van binnen uit dereguleert en individualiseert, zijn er anderen die het systeem van buiten uit aanvallen. Het is nu eenmaal zo dat de 3000 miljard uitgaven voor onderwijs, op wereldvlak, meer dan één investeerder doen kwijlen. Sinds het midden van de jaren '90 menen kapitaalbezitters dat het mogelijk moet zijn om een deel van de onderwijssector voor hen te laten opbrengen. Het aanbod van betalend onderwijs via het internet is in dat opzicht een belangrijke ontwikkelingsas. Volgens de Wereldbank *"betekent het verdwijnen van de barrière van de fysieke afstand, wat een gevolg is van de ICT-revolutie, dat het mogelijk wordt voor verschillende externe instellingen om de competitie aan te gaan met lokale universiteiten en om studenten om het even waar en in om het even welk land te bereiken"*. En de OESO besluit: *"de ontwikkeling van verschillende informatie- en kennisbronnen zal leiden tot een snelle afbrokkeling van het monopolie dat onder-*

wijnsinstellingen nu hebben in het domein van kennis en informatie (...). De uitgesproken individualisering van de leermethodes - die flexibel zijn en gestuurd worden door de vraag - (...) kondigt de logische teruggang aan van de rol van de leerkrachten, wat geïllustreerd wordt door de ontwikkeling van nieuwe leerbronnen via ICT”.

Over het gebruik van ICT op school

Samengevat, zien we dat de massale invoering van informatie- en communicatietechnologieën op school sinds de helft van de jaren '90, verschillende verklaringen heeft: het stimuleren van de ICT-markt (vandaag de dag wat voorbijgestreefd omdat de meerderheid van de bevolking reeds uitgerust is), de vorming van toekomstige informatici, het digitaal alfabetiseren, zelfs van de weinig of niet gekwalificeerde werkers, hun flexibiliteit promoten door on-line leren, het onderwijssysteem dereguleren en individualiseren, een belangrijke factor zijn in de privatisering van het onderwijs. Aan al deze functies, die worden gedictieerd door de economische vraag, moeten we uiteraard ook nog de pedagogische functies toevoegen. Het is uiteraard helemaal niet mijn bedoeling om het pedagogische potentieel van ICT op school te betwisten. Maar ik denk ook niet dat alle toepassingen van de PC op school nuttig zijn. Laten we twee aspecten onderscheiden: de vorming op het vlak van ICT en de vorming door middel van ICT op school.

Ovds is een fervente voorstander van een brede polytechnische vorming voor iedereen. Als het om informatie- en communicatietechnologie gaat, betekent dat volgens mij op zijn minst de kennis van de grote principes van hardware en software. Dit is even belangrijk als het begrijpen van de basisprincipes van de landbouw, de bouw, de automechaniek, de energieproductie, de huishoudelijke elektriciteit, de robotica, de zware industrie of de belangrijkste dienstensectoren. Gewoonweg omdat dit deel uitmaakt van de intellectuele beheersing van de technische productieverhoudingen en van de dagdagelijkse technologieën. Dit aspect van de ICT-vorming is vandaag bijna volledig afwezig op school. In plaats daarvan beperkt de schoolse ICT-vorming zich te vaak tot het aanleren van Windows, Word en Internet Explorer; dit wil zeggen tot een vorming in burecatoepassingen die veelgebruikt zijn op alle kwalificatieniveaus.

ICT kan ook een vernieuwend pedagogisch instrument zijn in andere disciplines. Als visualisatiemiddel of als didactische illustratie, biedt het een interactiviteitsniveau dat films en dia's niet hebben. Op wetenschappelijk, technologisch of wiskundig vlak bestaan er duizenden softwareprogramma's die een ware revolutie betekenen voor de visualisering van fenomenen of processen. In sommige gevallen kunnen die

- naar het voorbeeld van de visualisatieprogramma's van grafieken van wiskundige functies die we reeds in de jaren zeventig gebruikten - een echt constructieve bijdrage leveren, en de leerling helpen bij het ontdekken en benoemen van wetten, relaties, classificaties of nieuwe concepten. In mijn lessen fysica bijvoorbeeld, gebeurt het wel eens dat ik mijn leerlingen introduceer tot software die ballistische trajecten, orbitale bewegingen of de thermische beweging van moleculen simuleert. De leerlingen kunnen met de fysische parameters - hoogte, snelheid, hoeken, temperatuur, druk ... - “spelen” en krijgen vragen voorgeschoteld die hen, stap voor stap, leiden tot het formuleren van Newtons theorie over de zwaartekracht of van de wet van de perfecte gassen. Daar zijn we echt in een domein waar ICT een onmiskenbare ‘meerwaarde’ brengt in de opbouw van kennis. Elk ‘onderzoekswerf’ eindigt zo in een gezamenlijke bespreking van de ontdekkingen van de leerlingen en in een magistrale synthese (in de zin van: gemaakt door de magister, de leraar). Dit heeft dus niets te maken met een geprogrammeerd en geïndividualiseerd onderwijs waarbij ik ernstige bedenkingen heb. In dat geval vorderen de “beste” leerlingen op hun ritme terwijl de leraar zich met de anderen bezig houdt. De twee benaderingen maken gebruik van dezelfde computers, dezelfde tablets. Maar in het eerste geval hebben we te maken met een gemeenschappelijke opbouw van kennis terwijl we ons in het tweede geval middenin de productie bevinden van geïndividualiseerd onderwijs, ‘gericht op de vraag’.

Ik ben eveneens zeer huiverig als het gaat om een andere toepassing van ICT op school: het individuele opzoeken van kennis op het internet. Dit wordt sterk gewaardeerd in het kader van de competentiebenadering, waarbinnen kennis iets is wat je moet “mobiliseren” om een taak te volbrengen. Het is wel waar dat in de wereld van de productie - professioneel of thuis - kennis enkel belang heeft in functie van de af te werken taken. Op school ligt dat wel anders. De school heeft immers als opdracht om kennis bij te brengen waarvan men niet a priori weet tot wat ze op een dag zal dienen. Via het internet iets opzoeken, bijvoorbeeld, veronderstelt een voorkennis van het bestudeerde onderwerp, een voorkennis die toelaat om de juiste selectie te maken en een oordeel te vellen over de wetenschappelijkheid en de sérieux van wat men vindt. Ik vrees ten stelligste dat de tijd die men op school doorbrengt met het knoeien op het internet ten koste gaat van de opbouw van kennis als basis voor echte reflectie en autonomie.

Nico Hirtt

Deze tekst is de bijdrage van Nico Hirtt aan het Franstalig debat over ICT in het onderwijs tijdens de “zes uren voor de democratische school”, georganiseerd door Ovds op 19 oktober 2013 in Brussel.

Mediëren En Remediëren

door Ludo Merckx

In deze opinie wil ik even stilstaan bij de roep naar 'remediëren' in onderwijsvoorstellen. 'Remediëren' is een meer dan ingeburgerd woord binnen ons onderwijssysteem. Het is de passe-partout om alles waarin we tekort schieten mee op te vangen en zo te sussen waar er gedonder is over uitval, over het niet behalen van een vooropgesteld niveau. .

We stellen in ons onderwijs vast dat er altijd maar meer, sneller en vroeger kinderen uitvallen. De terechte ongerustheid daarover is heel groot. We zien daarbij ook neveneffecten. Allerlei therapeuten staan klaar om dit gat in de markt op te vangen. Privé-instanties richten initiatieven op met namen als 'Leren te leren'. Heb je de koopkracht dan kan je bijeen shoppen wat je in de catalogi van het buitenschools aanbod vindt: cultuur, sport, therapie, Intussen maken heel wat gemeenten en steden het aanbod aan verruimende en vormende initiatieven binnen de reguliere schooltijd onbetaalbaar of onbestaande. Denk maar aan het afschaffen van zwemlessen, bosklassen. Wie het reilen en zeilen kent, zelf een goede scholing genoot en de middelen heeft, vindt voor zoon of dochter wel de weg naar remediërende oplossingen bij achterstand. Maar er zijn er zoveel anderen

Wat stoort me?

Het stoort me dat het reguliere onderwijssysteem en -aanbod te weinig inzet op het voorkomen van uitval. Uitval kan niet geduld worden. Het stoort me dat de focus niet gericht is op wat een kind kan en vanuit het geloof in ieders sterkte. In plaats van direct naar de tekorten en achterstand te wijzen. Nochtans weet iedereen dat elk kind het best vordert als het

voelt dat iemand in zijn kracht gelooft, hem aanmoedigt, stimuleert, bevestigt wat hij kan. Dat is wat er in de klas moet gebeuren. De voorwaarden daarvoor moeten in de klas en school aanwezig zijn en mogelijk gemaakt worden.

Elk kind start vanaf zijn geboorte een ontdekkings-tocht: rondkijken, reageren op prikkels, reageren op gezichten, op woorden, op wat zich op en rond de wieg afspeelt, op de speelmat, in de kamer, tijdens de eerste kruiptochten. Ieder kind is nieuwsgierig, wil ontdekken en leren. Dat is het uitgangspunt voor een andere benadering.

Onderwijs moet inzetten op mediëren

Van nature uit gaat een kind op ontdekking, doet het ervaringen op. Maar dat volstaat niet. Het is nodig om in contact te staan met anderen om zich heen. Het heeft iemand nodig om vragen aan te stellen, om reactie uit te lokken, om feedback te krijgen, om duiding te geven, ...

We weten dat het aanwezig zijn, het reageren, het aanmoedigen, bevestigen, communiceren van ons met dat kind stimulerend werkt. Het kind wordt aangemoedigd en bevestigd om zijn zoektocht verder te zetten. Wij, leerkrachten, zijn er om die stimulans, dat aanmoedigen ... te geven en zo een kind te helpen zich verder te ontwikkelen.

Dan krijgen ervaringen een surplus: het worden gemiddelde ervaringen. Wel, onderwijs moet inzetten op mediëren. Mediëren is hét woord dat we in een goed onderwijsbeleid moeten koesteren. Mediëren vervangt en voorkomt grotendeels het remediëren. Inzetten op 'mediëren' is werken aan de voorwaarden voor een onderwijssysteem dat geen uitval aanvaardt. Inzetten op 'mediëren' is offensief: we leggen ons niet neer bij een onderwijs dat kiest voor gemiddelde normen en zo jaarlijks een grote uitval aanvaardt. Dat is een falend systeem!

Wie A zegt, moet ook B zeggen

Overtuigd dat inzetten op 'mediëren' een meer bron-gerichte aanpak is dan het focussen op de 'remedi-ering'? Ja, dan zal er inderdaad ook een andere kijk en praktijk in het onderwijsbeleid moeten opgezet worden.

Er zal in andere getallen moeten gesproken worden als we het hebben over het omkaderen van kinderen.

Voor al bij de peuters en kleuters volstaat het niet om dan te blijven spreken over 1 juf voor 20 of in het beste geval 15 kinderen. Het leerproces aanmoedigen, stimuleren, volgen ... moet in een directe wisselwerking met het kind, met oogcontact, met meevolen en mee beleven... Zet hier in de klas maar een multidisciplinair team klaar. Laat de therapeuten hier hun rol spelen. Voor elk kind, zonder onderscheid!

Misschien moeten we nog andere structurele veranderingen in overweging nemen. Nu groeperen we meestal kinderen per leeftijd. Er is al veel onderzoek gedaan naar andere groepsamenstellingen zoals het bijeen zetten van kinderen van verschillende leeftijden. Een klasje van 15 kinderen zou net zo goed kunnen gevormd worden door 5 eerstejaarskleuters, 5 tweedejaarskleuters en 5 derdejaarskleuters.

Het werken in zo'n leefgroep heeft tal van voordelen. Zelf ben ik er erg mee vertrouwd. Kinderen leren veel van en aan elkaar. Een 'oudste' kan leren zorgen voor een 'jongste', kan ook zich bewust worden dat het voor een 'jongste' niet altijd evident is hoe iets moet uitgevoerd worden, enz. Elk kind zal binnen een leefgroep instappen als een kleine snotter maar ook evolueren tot 'ancien'. Die wisselende sociale functie heeft ook voordelen: je zal niet altijd het sukkeltje zijn, de zwakste, de stoerste of stilste,...

Een derde piste : zorg voor goed opgeleide onderwijzers en geef ze de kans om van elkaar te leren, geef ze kansen om zich verder te vormen en te verdiepen om efficiënt te kunnen werken.

Met deze drie ingrepen en de voortzetting ervan in de lagere school zouden we al een heel eind op weg zijn. Remediëren zal wel altijd nodig blijven maar komt slechts op het einde. Remediëren is ook kijken naar de tekorten. Mediëren is inspelen op de kansen. Klaarstaan om de kansen te grijpen. Het is meer dan een discussie over cijfers na de komma. Het gaat om het kiezen voor een ander uitgangspunt, een andere positie innemen.

door Katrien Verschaeve

De Groote Oorlog

Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog

In de aanloop naar de grote oorlogsherdenkingen, komt uitgeverij Linkeroever met een licht herziene heruitgave van 'De Groote Oorlog', het standaardwerk van historica **Sophie De Schaepdrijver** over het verloop van de Eerste Wereldoorlog. De Schaepdrijver woont en werkt in de VS.

De «groote oorlog» Wereldwijd bekeken

Met de herdenking van “de groote oorlog” in het verschiet mocht een workshop over deze oorlog niet ontbreken op de 6 uren voor de democratische school. Dominiek Dendooven, historicus en een van de drijvende krachten achter het In Flanders Fields Museum in Ieper is specialist in de rol van de koloniale troepen in WO I. Hij had het over het belang van de niet-Europese troepen, de beweegredenen om naar Europa te komen, militair racisme en de erfenis van WO I wereldwijd. Tot slot gaf hij enkele praktische tips voor wie met een klas naar de Westhoek komt.

5 continenten in Vlaanderen tussen 1914 en 1918

De multiculturele wereld waarin we nu leven was al zichtbaar in de Westhoek tijdens WO I. Er vochten soldaten uit 50 landen. Heel wat mensen uit de kolonies of uit nieuwe staten namen deel aan de oorlog in de hoop om hiervoor achteraf beloond te worden, om bv meer rechten te krijgen, bv zwarten in Zuid-Afrika.

Er waren 3 grote wereldrijken aanwezig in de eerste wereldoorlog: het Britse (een derde van de wereldbevolking), het Franse en het Duitse. De Britten en Fransen schakelden de mensen uit hun koloniale gebieden in voor de oorlog. De Duitsers konden dat niet door de blokkade. Zij zetten hun krijgsgevangenen in, vb Russen.

De Fransen gingen op een andere manier te werk dan de Britten: de Afrikanen moesten Franse staatsburgers worden en de beste manier om dat te doen was om hen in te schakelen in het leger: Senegalezen, Marokkanen, Algerijnen, Tunesiërs en anderen werden soldaat.

De Britten schakelden hun mensen op een racistische manier in. Ze verdeelden de Indiërs. De Sikhs waren krijgshaftig en

werden gerekruteerd voor het leger. Die behoorden ook tot de lagere kasten. Hindoes en lieden uit de hoogste kasten zaten niet in het leger. Uiteraard was de legertop 100% blank. Daarnaast zetten de Britten niet-blanken in om te werken. Ze wilden hun macht blijven uitoefenen op de kolonies en als de koloniale bevolking zou leren vechten konden die misschien de wapens tegen de Britten richten. De koloniale bevolking mocht bovendien niet zien hoe het “superieure” blanke ras elkaar bevochten

Er circuleerden heel wat spotprenten over deze “exotische” mensen. Er was echter niet alleen racisme t.o.v. de mensen uit de kolonies, maar ook binnen het eigen leger. Bretoenen en Corsicanen werden in het Franse leger gediscrimineerd, net zoals Ieren in het Britse leger. De zigeuners kregen er ook van langs.

Loopgraven in Afrika

Een aspect van WO I dat vaak wordt vergeten is dat de oorlog niet enkel plaatsvond in de Westhoek en het Noorden van Frankrijk, maar ook bv in Afrika. Het Belgische leger haalde daar zelfs de grootste overwinningen.

Dominiek verwees hierbij naar het recentste boek van Lucas Catherine: *Loopgraven in Afrika 1914-1918. De vergeten oorlog van de Congolezen tegen de Duitsers* (uitgeverij EPO).

Wat pas heel recent aan bod komt als men het heeft over WO I, is de inzet van al die verschillende volkeren. Dat de Canadezen meevochten is welbekend, maar wist je dat er ook heel wat Indianen uit dat land meevochten net als Eskimo's (Inuit)? Ook Australië en Nieuw-Zeeland stuurde soldaten naar de Westhoek, maar er waren ook heel wat Aboriginen en Maori's. Er vochten 40.000 Portugezen in de Leievallei, een grote groep Russen waren een compleet vergeten groep, er waren zwarte Zuid-Afrikanen, mensen uit de Caraïben, de Fiji-eilanden, Egypte... Over al deze volkeren is onderzoek gebeurd en bestaan er boeken. Behalve over de Franse koloniale troepen. Het is een schande dat er geen enkel goed boek bestaat over de inzet van tienduizend Algerijnen, Tunesiërs en Marokkanen.

Verhouding soldaten met plaatselijke bevolking

Een boeiend aspect is ook de houding van de plaatselijke bevolking t.o.v. al die “vreemdelingen”. Enkele pastoors uit de Westhoek hielden een dagboek bij. De bekendste is Achiël Van Walleghem: in 1913 werd

hij onderpastoor in Dikkebus. Hij maakte daar WO I mee en bleef zolang mogelijk bij zijn parochianen. Hij is vooral bekend door zijn oorlogsdagboek, dat in 3 delen uitgegeven werd te Brugge in 1964. Schrijver en dichter Willy Spillebeen heeft dat dagboek nu herhaald en het komt binnenkort uit.

Waar Van Walleghem aanvankelijk lovend spreekt over de Chinezen, worden zijn woorden haatdragend na de oorlog. Dit vraagt om wat uitleg. De Chinezen wilden deelnemen aan de grote oorlog, maar ze wilden geen militairen sturen. Reden was dat Japan een deel van China had bezet en dat de Chinezen moeilijk aan de zijde van Japan konden vechten. Hun bijdrage bestond er dan in dat ze arbeidskrachten leverden, eerst aan Frankrijk en later ook aan de Britten. Ze deden dit uit financiële overwegingen.

Die 140.000 Chinezen bleven lang onzichtbaar omdat ze werkten in Franse fabrieken en in kampen woonden. Maar na de oorlog werden ze ingezet om puin, munitie en lijken te ruimen. Toen de bevolking van de Westhoek in 1919 terugkeerde naar hun dorpen zagen ze niet alleen dat alles was verwoest, maar ook dat er alleen Chinezen rondliepen. Er waren er toen nog 13.000, meer dan Vlamingen. En soms pleegden die wel eens een misdaad waardoor alle Chinezen over dezelfde kam werden gescheurd en “krapuul” waren.

Praktische tips

Dominiek Dendooven eindigde zijn betoog met praktische tips voor wie met een klas naar de Westhoek komt.

1. Neem contact op met de educatieve dienst van het **In Flanders Fields Museum** in Ieper: www.inflandersfields.be

Maak een afspraak met hen en ga met hen rond de tafel zitten in Ieper om voor je klas of groep een bezoek “op maat” te maken

2. Bezoek alles zelf wat je later met je leerlingen wilt doen: het museum, een of meerdere kerkhoven

3. Bereid alles goed voor met je leerlingen

4. Schakel niet enkel de leerkrachten geschiedenis in, maar ook die van Engels, Nederlands, godsdienst, aardrijkskunde ...

5. Bezoek het museum best niet met een gids. Verdeel de leerlingen in kleine groepjes en laat ze werken met een vragenlijst.

6. Alle jongeren zijn onder de indruk als je een kerkhof bezoekt; voor kinderen met een vreemde nationaliteit komt WO I plots heel dichtbij als ze op een graf een Marokkaanse naam zien staan. Op de begraafplaats Saint-Charles de Potyze in Ieper rusten meer dan 4.000 Franse soldaten, waaronder heel wat Noord-Afrikanen.

7. Je kan je leerlingen ook laten meewerken aan het project “do-

Dominiek Dendooven, historicus en een van de drijvende krachten achter het In Flanders Fields Museum in Ieper

APED/OVDS

RELIGUE INTERNATIONALE D'INTEREDAGODIQUE BREVE LIBE

The poster features a dark, textured background with a large, stylized white 'O' shape. Inside the 'O', there is a circular graphic of several figures holding hands, similar to the one at the top of the page. The text is in white and black. At the top, 'de democratische school' is written in a large, bold, sans-serif font. Below it, 'ZATERDAG 19 oktober 2014' is written in a smaller font, followed by 'van 9u30 tot 17u'. To the right of the 'O' shape, the text 'een zelfpe kwaliteitsschool voor' is written vertically. At the bottom, 'BRUSSEL • OVDS' is written in a large, bold, sans-serif font. In the bottom right corner, there is a logo for 'OPROEP VOOR EEN DEMOCRATISCHE SCHOOL' with the letters 'OVDS' in a large, stylized font.

de democratische school

ZATERDAG
19 oktober 2014
van 9u30 tot 17u

een zelfpe kwaliteitsschool voor

BRUSSEL • OVDS

OPROEP VOOR EEN
DEMOCRATISCHE
SCHOOL

OVDS

Zes uren Voor de democratische School

Op zaterdag 19 oktober organiseerde Ovds (Op-roep voor een democratische school) voor de zesde maal de «zes uren voor de democratische school». Tweehonderd leerkrachten en studenten uit het Vlaams en Franstalig onderwijs namen deel aan één van de vele workshops in de voormiddag en aan het debat of één van de wandelingen in de namiddag. Tijdens de middag konden we aanschuiven voor een koud buffet. Jean-Pierre Kerckhofs, voorzitter van Aped (Ovds) hield tijdens het plenaire gedeelte 's middags een korte maar krachtige toespraak over de noodzaak de wereld te begrijpen om hem te veranderen.

We danken iedereen die bijdroeg aan het succes van deze dag: de sprekers en de animatoren van de workshops, de gidsen van de educatieve wandelingen, de 20 vrijwilligers die instonden voor de praktische organisatie en het koud buffet, allen die deze dag hielpen bekend maken bij collega's of vrienden...

Voor de volgende editie van de "zes uren" is het wachten tot oktober 2015. Maar in 2014 zullen verschillende regionale afdelingen van Ovds-Aped activiteiten met nationale allure opzetten.

Identiteit

APED OVDS BELGIË INTERNATIONAAL PEDAGOGIEKORTLEZEN

Lezing door Paul Verhaeghe De school als voorsortering van de werkvloer

De school is een weerspiegeling van de neoliberale maatschappij, gekenmerkt door de survival of the strongest. Dat vertaalt zich in het gekende watervalstelsel en een sterk toenemend aantal stoornissen. De leerkracht wordt herleid tot half manager, half therapeut.

Paul Verhaeghe is professor psychologie aan de Universiteit van Gent, ondermeer bekend van zijn veel gelezen boek *Identiteit*. Op het voorbije congres (18-19 oktober 2013) van de christelijke onderwijsvakbond (COC) gaf hij een heel interessante lezing over het belang van het onderwijs bij de vorming van de identiteit bij jongeren. Hieronder de hoofdlijnen ervan.

Professor Verhaeghe valt meteen met de deur in huis. In het opvoedingsproces van een kind is de leerkracht essentieel. Hij of zij kan het verschil maken voor het kind. Dat komt omdat de identiteitsvorming voor een groot deel gebeurt op school. Of je dat wil of niet, de school heeft een enorme impact op de identiteit van elk kind. Maar, wat is dat, identiteit, en hoe belangrijk is dat?

De ontwikkeling van identiteit

Identiteit speelt een centrale rol in ons leven. Het gaat over de vraag wie we zijn, hoe we ons gedragen en voelen, welke opvattingen we er op nahouden, enz. Daarover bestaan twee intuïtieve opvattingen: identiteit zou onveranderlijk zijn en zit ook diep van binnen in elk individu. Beide opvattingen zijn fout. Identiteit komt van buiten af, ze is een constructie. Dat toont adoptie aan. Neem een Indiase baby en laat die opgroeien in Oostende. Zij zal een Oostendse identiteit verwerven. Maar laat diezelfde baby opgroeien in Parijs, dan zal zij zich tot een heuse Parisienne ontpoppen.

Identiteit heeft m.a.w. meer te maken met worden dan met zijn. Het is de omgeving en de wisselwerking tussen jezelf en je omgeving die ervoor zorgen dat je bent wie je bent. Daarom is identiteit ook niet onveranderlijk, maar evolueert ze doorheen de tijd.

Twee processen

Twee processen sturen de identiteitsontwikkeling: identificatie en separatie. Het eerste proces wordt tegenwoordig ook spiegeling of 'mirroring' genoemd. De vroegste versie van dit proces kennen we allemaal zeer goed en zien we aan het werk bij baby's. De baby huilt (natte luier) en als bij toverslag verschijnt mama in zijn blikveld, maakt troostende geluidjes en produceert een daarbij behorende gezichtsuitdrukking. De baby neemt dat over. Via deze 'spiegel' leren we wat we voelen, hoe we ons moeten gedragen, en wie we zijn. Het woord identiteit komt van het Latijnse woord 'idem', of gelijk. We worden iemand door te gelijken op wat ons voorgehouden wordt.

Maar dat is niet het enige proces, want dan zouden we allemaal klonen zijn. Er is nog een tweede proces: het verlangen naar separatie. Het is afstand nemen of zelfs ronduit afwijzen van wat ons voorgehouden wordt, het is het kiezen voor iets anders. We zien dat proces bijvoorbeeld aan het werk bij de 'trotsfase' van de kleuter. Deze twee processen samen zijn bepalend voor het unieke karakter van elk individu. Beide processen hangen af van het aanbod van wat uit onze omgeving komt.

Geen kenmerken maar verhoudingen

De inhoud van identiteit wordt vaak verkeerd begrepen. Het is niet een geheel van kenmerken, maar een uiterst belangrijke verhouding t.o.v. een heleboel zaken. Het is om te beginnen een verhouding t.o.v. het andere geslacht. Het andere geslacht is een noodzakelijke tegenpool om een invulling te kunnen geven aan de eigen gender identiteit. Mannelijkheid hangt af van hoe je vrouwelijkheid hebt leren percipiëren en vice versa.

Het is ook een verhouding t.o.v. de oudere. Het bijzondere aan deze verhouding is dat het in de loop van je leven switcht.

Het is verder een verhouding t.o.v. onze evennaaste: broers, zusters, collega's, ... Het is tenslotte een verhouding t.o.v. onszelf. 's Morgens in de spiegel begin je eigenlijk al een dialoog met jezelf.

Deze verhoudingen zijn nooit neutraal. Ze zijn doordrongen van normen en waarden. Zo is kussen in een Bollywoodfilm (India) verboden. Bij ons is een vrouw die meerdere minnaars heeft vooral verdacht, terwijl een man met verscheidene vriendinnen juist succesvol heet. Enzovoort.

Dragende verhouding

Identificatie en separatie werken alleen maar als er een 'dragende verhouding' is. Die verhouding is bepalend of iets overgedragen wordt of niet. Aan zijn eerstejaars studenten vraagt prof. Verhaeghe bij welke leerkracht ze in het secundair onderwijs iets geleerd hebben. Als hij dan vraagt of dit te maken heeft met het vak, dan is het antwoord steevast neen. Het heeft te maken met de leerkracht. Als hij dan doorvraagt of die leerkracht 'leuk' was, dan is het antwoord ook neen. Het antwoord is een combinatie van respect, autoriteit en liefde. Als die combinatie er is, dan gaat de uitwisseling van start, anders werkt die niet.

Identiteit ligt niet vast maar verschuift voortdurend en in de ontwikkeling ervan is het onderwijs zeer determinerend. De school is een kruispunt op het vlak van identiteit, sociale houdingen, aanbrengen van waarden,

Het neoliberale mensbeeld

Verloopt de identiteitsvorming vandaag beter of slechter dan vroeger? Volgens Verhaeghe is het vandaag slechter dan voorheen. Dat is niet alleen een aanvoelen, dat blijkt uit een aantal objectieve gezondheidscriteria, zoals het gebruik van psychofarmaca, huishoudelijk geweld, aantal psychiatrische bezoeken, uitval op school, enz. We kennen de cijfers van jaar tot jaar per land. De laatste tien jaar laten de cijfers globaal gesproken een negatieve evolutie zien.

Die evolutie loopt parallel met de toenemende inkomensongelijkheid in onze neoliberale maatschappij. De ongelijkheid is zowel financieel als sociaal.

Onze identiteit is een product van de neoliberale verhoudingen. Men kan ze omschrijven als de homo economicus. Margaret Thatcher verwoordde die visie heel scherp. Volgens haar bestond er niet zoiets als een samenleving, er zijn alleen individuen. In die opvatting ligt alle accent op efficiëntie en output - het nieuwe toverwoord. Er moet zoveel mogelijk geproduceerd worden tegen een zo goedkoop mogelijke prijs.

De neoliberale school

En dat is niet alleen zo in de productiesectoren, maar ook en zelfs in het onderwijs. De beste onderwijsinstellingen (universiteiten) zijn diegene met de hoogste output. En hoe verkrijgt je dat? Door onderlinge concurrentie te organiseren en de spelers op het veld angst aan te jagen. Daarom moeten die onderwijsinstellingen met elkaar vergeleken worden en krijgen ze dan een plaats op een ranglijst. Het mensbeeld dat daaronder zit is de mens als makelaar en als hypercompetitief wezen. De mens als makelaar, betekent dat hij alles kan bereiken als hij zich maar voldoende inspant. Alles is maakbaar, als je dat maar wil en ervoor gaat. Als je ergens niet in lukt dan is het omdat je niet genoeg je best hebt gedaan, eigen schuld dikke bult. Toevalligheden, tegenslag of weinig kansen, ... dat bestaat allemaal niet.

De mens als hypercompetitief wezen, dat betekent dat hij alleen uit is op eigen belang, op individuele winst.

Een goede illustratie van dat mensbeeld zie je in de reality programma's op zowat alle tv-zenders: één iemand haalt het ten koste van de losers. Tegenwoordig is het belangrijkste scheldwoord 'loser'.

De school als voorsortering van de werkvloer.

Kan de school dit probleem van foute identiteitsvorming oplossen? Professor Verhaeghe vindt dit een moeilijke vraag, maar hij denkt van niet. Wat wel vast staat is dat een school deze achteruitgang ofwel kan afzwakken ofwel kan versterken. En helaas is het laatste het geval. Ons onderwijs wordt ingezet voor economisch ideologische doelstellingen. De school is een weerspiegeling van de neoliberale maatschappij. Die wordt gekenmerkt door de survival of the strongest, een maatschappij van losers en winners. De besten worden voorgeselecteerd en de anderen worden weg geselecteerd. In het onderwijs vertaalt zich dat in het watervalsysteem. Je ziet dat ook in het taalgebruik: kennis is menselijk kapitaal, leren is lange termijninvestering, enz. Het resultaat is een opdeling van succesvolle jongeren en niet-succesvolle jongeren. Jongeren 'moeten het maken', ze worden aangezet tot competitieve individualisten met weinig gevoel voor solidariteit. Leerlingen die in hogere onderwijsvormen zitten, kijken tegenwoordig met minachting neer op leerlingen uit lagere niveaus. Dat was vroeger niet het geval. Vroeger werd er uitdrukkelijk geleerd om samen te werken en respect te hebben voor de anderen. Op die manier is de school de voorsortering van de werkvloer.

Lange leve de stoornissen

De groep die niet slaagt, de niet-succesvolle jongeren dus, worden vaak gelabeld met een 'stoornis', een of andere afwijking. Daarom wordt er ook voortdurend gemeten. Als een kind afwijkt van het gemiddelde,

Zes uren vo

de

als het niet perfect beantwoordt aan wat vereist wordt, dan heeft het een 'stoornis', is het letterlijk 'gestoord'. Tegenwoordig zijn er al ontwikkelingsdoelen voor vierjarige kleuters, die dan op een oudercontact aan bod kunnen komen, zo in de zin van "de knipvaardigheden van uw kindje zijn niet op peil"...

Een stoornis is alles wat niet aan de succesvolle norm voldoet. Bovendien gaat het hier om het waanidee dat het om een 'ziekte' gaat. Het neoliberaal model is zeer beschuldigend, als je het niet waarmaakt dan is het je eigen schuld. In dat model voelt diegene die de norm niet haalt zich een mislukkeling. Dat is erg en zwaar om dragen, maar gelukkig is er het label van de stoornis. Want die werkt nu juist verontschuldigend. Bij een stoornis ligt de fout immers niet bij jezelf, bij je inspanning, bij de opvoeding of bij het onderwijs. Het is het gevolg van iets waar jezelf niet kan aan doen, pech dus. Vandaar het grote succes van die vele stoornissen, zowel bij ouders als bij leerkrachten.

Tegenwoordig zijn er meer en meer labels voor van alles en nog wat. Als een kind niet graat stil zit en zich weinig concentreert in de les, dan krijgt het de label ADHD (Attention Deficit and Hyperactivity Disorder). Als het niet voldoende gehoorzaamt krijgt het de label ODD (Oppositional Defiant Disorder). Enzovoort. Kinderen hebben inderdaad steeds meer problemen, maar die labels zijn daarbij niet behulpzaam, integendeel. Deze stoornissen worden opgevat als ziektes die bestreden moeten worden met medicijnen. Deze opvatting is volgens Verhaeghe totaal fout. Die stoornissen zijn het psychosociaal gevolg van onze hedendaagse identiteit. Bovendien komen de bijbehorende behandelingen ervan neer op een verdoken disciplineren van het kind, zonder dat het wezenlijk probleem wordt opgelost. Met die labels concentreer je je op één bepaald aspect van het gedrag, maar besteed je geen of weinig aandacht aan de dieperliggende problemen waar het kind mee zit.

Half manager, half therapeut

Neem je de twee aspecten samen – de homo economicus en de vele stoornissen – dan is de leerkracht tegenwoordig half manager en half therapeut.

De identiteit van de leerkracht is ten volle neoliberal ingekleurd. Hij moet zich zowel economisch als juridisch verantwoorden. Economisch: wat is de output, hoeveel heb je gezien? Juridisch: is alles volgens de regels verlopen. Op die manier is de autonomie aan het verdwijnen. De ideale leerkracht is de gestuurde professional die volgens de protocollen werkt, geen enkele 'fout' maakt.

Wat ontbreekt is de pedagogische verantwoordelijkheid, en die heeft alles te maken met het scheppen van die noodzakelijke 'dragende verhouding' met leerlingen. Het typische van een 'dragende verhouding' is dat je die niet kan veralgemenen. Je moet die telkens opnieuw aanpassen. Elk kind is verschillend, elke klas ook, en dat vraagt telkens een andere aanpak. Daarom is autonomie zo belangrijk. Vandaag steekt men leerkrachten in een keurslijf van 'één maat voor alles en iedereen'. Dat moeten we in vraag stellen.

De hamvraag is in welke richting we onze jongeren willen sturen, welke soort identiteit wij ze willen aanreiken: een competitieve of een humanitaire? Willen wij ze doen ontwikkelen als succesvolle managers van zichzelf of als jongeren doordese-mend van waarden als rechtvaardigheid, solidariteit en waardigheid.

Marc Vandepitte

Paul Verhaeghe

